

İmam Şâtıbî'ye Göre
İslam Hukukunun
Yüksek Maksatları ve Niyetleri

AHMED REYSUNİ

IMAM AL-SHATIBI'S
Theory of the Higher Objectives
and Intents of Islamic Law

AHMAD AL-RAYSUNİ

THE INTERNATIONAL INSTITUTE OF ISLAMIC THOUGHT

IIIT Books-In-Brief Series

İmam Şâtıbî'ye Göre İslam Hukukunun Yüksek Maksatları ve Niyetleri

Ahmed Reysuni

Arapça'dan Tercüme:
Eden: Nancy Roberts

Özetleyen:
Alison Lake

Türkçesi:
İbrahim Kapaklıkaya

© International Institute of Islamic Thought , 2023

Imam al-Shatibi's

Theory of the Higher Objectives and Intents of Islamic Law

The International Institute of Islamic Thought (IIIT)

Herndon, VA 20172, ABD

Posta Kodu: 669

www.iiit.org

IIIT Londra Ofisi

Richmond, Surrey

TW9 2UD, İngiltere

Posta Kodu: 126

www.iiituk.com

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir bölümün çoğaltılması yapılamaz.

Bu kitapta ifade edilen görüş ve fikirler yazar(lar)a aittir ve yayıncıların görüş ve fikirlerini ifade etmezler.

979-8-89193-319-4

Seri Editörleri

Dr. Anas S. al-Shaikh-Ali ve Shiraz Khan

Dizgi: Sadiq Ali

Kapak tasarımı: Shiraz Khan

Baskı/Cilt: Step Ajans Rek. Matbaacılık Tan. ve Org. Ltd. Şti.

Göztepe Mah. Bosna Cad. No:11 Bağcılar/İstanbul

Sertifika No: 45522 Tel: (0212) 446 88 46

stepajans@stepajans.com

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinler; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

Dr. Ahmed Reysuni'nin orijinali Arapça olan eseri İmam Şâtıbî'ye *Göre İslam Hukukunun Yüksek Maksatları ve Niyetleri* adlı eserinin İngilizce tercümesinin tam hali, ilk kez 2005 yılında yayınlandı ve 2011 yılında ikinci kez basıldı.

Asr-ı Saadet devrinin (Hz. Peygamber'in yaşadığı dönem) sona ermesiyle birlikte, İslam âlimleri İslam esasları ve öğretileri ile Müslümanların günlük hayatındaki realiteler ve uygulamalar arasında bir uçurumun oluşmaya başladığını gördüler. Âlimlerin Müslümanlarla Kur'ân arasındaki yakın teması yeniden kurmak için başvurdukları en önemli araçlar, İslam'ın maksatlarını, fikhî hükümlerin ardındaki nedenleri, Şeriatın yani İslam hukukunun temelinde yatan niyetler ve maksatları araştırmak oldu. Bu âlimler İslam'da her hukukî hükmün bir işlevi, gerçekleştirdiği bir amacı, açık veya örtülü bir nedeni ve yerine getirmek istediği bir niyeti olduğunu; tüm bunların da kötülük ve yozlaşmayı (şer) savuşturmak veya insanlara yarar (hayr) sağlamak için yapıldığını açıkça ortaya koydular. Bu niyetler ve yüksek maksatların bazen Kur'ân'da ve Sünnette açıkça yer alabileceğini ortaya koydular ve bazen de âlimlerin yaşadıkları zaman ve mekâna göre, kendi Kur'ân ve Sünnet anlayışlarına dayalı olarak yaptıkları içtihatlar yoluyla bu niyet ve maksatları açığa çıkardılar.

Bu kitap, çeşitli yönleriyle İslam hukukun maksatlarının kapsamlı bir teorisini ortaya koyan ve aynı zamanda maksatlara dayalı fikhin atası olan İmam Ebû İshak eş-Şâtıbî'nin öncülük ettiği

4

maksatlara dayalı düşünce araştırmaları alanında öncü bir katkı niteliğindedir. Ayrıca yazar bize şâtıbî'nin hayatı, düşünceleri ve metoduna ilişkin yeni ve yararlı bilgiler içeren önemli bir eseri sunmaktadır.

TAKDİM

Yazar Dr. Ahmed Reysuni *Makâsıd-ı Şeria (İslam Hukukunun Yüksek Maksatları ve Niyetleri)* alanında ünlü bir akademisyen ve uzmandır. Yüksek maksatlar ve niyetler olarak ifade edilen *el-Makâsıd*, çağdaş İslâmî düşünceye meydan okuyan çağdaş sorunları ele almak ve çözmek için önşarttır. Bu bilgiler maksatlara dayalı bir hukuk geliştirilmesine ve bizim İslâmî hükümlerin altında yatan ilahî hikmet kavramını anlamamıza ve takdir etmemize yardım edecektir.

İslam'ın erken dönemlerinde, İslam âlimleri İslam esasları ve öğretileri ile Müslümanların günlük hayatındaki realiteler ve uygulamalar arasında bir uçurumun oluşmaya başladığını gördüler. İnsanların hayrı ve yararı elde etmesi ve şerden ve yozlaşmadan kaçınmasına yardım etmek için, İslâm'ın yüksek maksatları ve hukûkî hükümlerini ve aynı zamanda Şeriatın yani İslam hukukunun niyetleri, hedefleri ve işlevlerini ortaya koydular. Bu âlimler bu niyetler, yüksek maksatlar ve nedenlerin Kur'ân ve Sünnet'te ne kadar açıkça yer aldığını veya kapsamlı içtihadlar yoluyla aydınlatıldığını gösterdiler. Günümüzde bu temel maksatlara yönelik bilinçli ve dinamik bir anlayış, ancak bu maksatları açıklığa kavuşturmak için devam eden akademik çabalar yoluyla mümkün olacaktır.

Hz. Peygamber Efendimizin Sünneti, İslam'ın maksatlarının gerçekleştirilmesi ve Ümmetin aydınlatılması için çözümler, yasalar, pratik kavramlar ve sosyal sistemlerin ilham kaynağıdır. Bu kitap Kur'ân ve Sünnet'i anlama ve ondan hüküm çıkarma metotları konusunda üstün bir model sunmaktadır. Bu kaynakların ilhamı ve rehberliği sayesinde, bu kitabın konusu olan İmam Ebû İshak eş-Şâtıbî (ölümü H. 790, M.1388), İslam hukukunun prensipleri ve maksatları konusunda araştırmalara ışık tuttu ve ilham kaynağı oldu. Onun metotları Kur'ân ve Sünnet'e ilişkin güçlü, sağlam temelleri bulunan bir anlayış üretmektedir.

Bu kaynak metinleri anlamını anlamadaki ve onlardan hüküm çıkarmadaki bu temelimiz, insanlığın yararına dayalı bir yorum olmalıdır. Bu kitap evrensel hukuk ilkelerine dayanmanın ve bu evrensel ilkelerin özgün metinleri anlama ve kullanmamıza aracılık etmesine izin vermemizin öneminin altını çizmektedir. İslam hukukunun evrensel ilkeleri ve maksatları her içtihadın ve İslâmî düşüncenin sarsılmaz temeli oldukları için, bu prensipler ve maksatların önemi yeniden ortaya konulmalıdır.

Müslüman aklın krizinin açıkça görünen bir belirtisi, standartlar ve önceliklerindeki dengesizliktir. Akademik ve günlük hayatlarımız değerler ve önceliklerdeki bu gibi bir çok dengesizlik ve geri dönüşlerin olumsuz etkisi altındadır. Dikkatler görünüş ve formalitelere odaklanırken, maksat ve esas gözardı edilmektedir. Tüm pratik maksatlar uğruna evrensel maksatlar unutulurken, hayata evrensel değil özgün kurallar egemen olmaktadır. İşte Müslüman bilginler ve düşünürler için, başkalarını İslam'a davet misyonunu üstlenenler için büyük öneme sahip sorunlardan birisi budur. Çözüm, önceliklerimizi yeniden düzenlemek ve İslam'ın standartlar ve değerler sistemini yeniden inşa etmektir.

Yazar İslam hukukun maksatlarının çeşitli yönleriyle kapsamlı bir teorisini sunmakta ve maksatlara dayalı fıkıhın atası olan İmam Ebû İshak eş-Şâtıbî'nin öncülük ettiği titiz bir maksatlara dayalı düşünce çalışmasını ortaya koymaktadır. Yazar Şâtıbî'nin eserlerinden "maksatlarla bağlantılı prensipleri" ortaya koymakta ve Yasa Koyucu Rabbimizin maksatlarını nasıl keşfedebileceğimizi göstermektedir. Maksatlara dayalı içtihad ve maksatlara dayalı hukuk üretme yeteneğine sahip olmaya acilen ihtiyacımız bulunmaktadır. Bu kitap, "yaşayan hukuk"un örneklerini, temelini oluşturan prensipler ve normlarla birlikte sunmaktadır. İslam hukuku çağdaş İslâmî hayat için gerekli hukuk normlarını oluşturabilir.

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Makâsıd' ve Yüksek Maksatlar Teorisi

Tunuslu âlim Muhammed el-Tahir ibn Âşûr, İslam hukukunun genel yüksek maksatlarını “Şeriatın uygulandığı tüm durumlarda veya bu durumların büyük çoğunluğunda fark edilebilen, Yasa Koyucu’nun (Şâri’)² hikmetli maksatları ve anlamlar” olarak tanımlamaktadır. Nizamın korunması, hayrın elde edilmesi, şerrin ve yozlaşmanın önlenmesi ve insanlar arasında eşitliğin korunması gibi maksatları, İslam hukukunun yüksek maksatları olarak saymaktadır.

Faslı yazar Allâl el-Fâsî İslam Hukukunun Maksatlarını “... Yasa Koyucu’nun her bir hükmün içine yerleştirdiği temel nedenler” olarak adlandırmaktadır. İslam Hukukunun Maksatları insanoğlunun yararına uyulması vahyedilen yasaların maksatları olup, bu yasaların büyük çoğunluğunda gerçekleştirilmek amaçlanan genel maksatlar; ilahi yasaların özgün bir alanda veya İslam hukukunun sınırlı alanlarında gerçekleştirmeyi amaçladığı özgün maksatlar ve Yasa Koyucu’nun her bir özgün hükümle amaçladığı belli amaçlar olarak kategorilere ayrılabilir.

Fıkıh âlimleri dikkatlerini daha çok bu son maksat kategorisine yoğunlaştırmışlardır. Bu âlimler “hikmet”, “illet” (temel) ve mana (anlam) gibi diğer terimleri kullanarak da bu maksatlara atıfta bulunmaktadır. Hikmet “niyet” veya kast etme kelimeleri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Fıkıhçılar daha çok hikmet kelimesini kullanmaktadır. Fıkıhçılar ve diğer âlimler hikmetten söz ettiklerinde, Yasa Koyucu’nun niyetini vurgulamak istemektedirler.

[1] Makâsıd ile kastedilen Makâsıd-ı Şeria yani Şeriatın Maksatları olup, burada İslam Hukukunun Maksatları olarak kullanılacaktır (Ç.N.)

[2] Yasa Koyucu ile kastedilen Şeriatı vahyeden Rabbimizdir. Bundan sonraki bölümlerde “Yasa Koyucu” terimi ile Hâkim olan, hüküm koyan Cenab-ı Hak kastedilecektir (Ç.N.)

İllet ise Yasa Koyucu'nun niyetini ifade etmekte ve hikmet ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Temelde hükümlerin dayandığı gözlemlenebilir, yasal kurallarının bir temele dayandığı belirlenebilir durum veya şartı ifade eder. Zira bir hükmün ardındaki hikmet genellikle gözlemlenebilir, tespit edilebilir bir durum veya şartla ilişkilidir. Yasa Koyucu o hükmü, İslam hukukunda kafa karışıklığı ve belirsizliği önlemek için gözlemlenebilir, tespit edilebilir göstergelerle ilişkilendirmiştir.

Şâtıbî *illet* terimini orijinal ve en doğru anlamı olan "emirler ve hükümlerle ilişkili hikmetler ve yararlar" olarak tanımlamış ve bu anlamda kullanmış; ", bir şeyin muhtemel nedeni veya vesilesi değil, görünür olsun veya olmasın elde edilecek yararı ve zararı" ifade ettiğini belirtmiştir. Yazar illeti bir hükmün gerçekleştirme-yi istediği yarar veya önlemek istediği bir zarar anlamına gelecek şekilde yorumlamıştır. Bu yorum, terimin orijinal kullanımı ile uyumlu ve İslam hukukunun maksatları araştırmasıyla uğraşanlar için en uygun yorumdur. Zira bu maksatların araştırılması, hükümlerin gerçek temelini, sebebinin araştırılmasıdır. İllet teriminin bu orijinal anlamından türetilen *ta'îl* eş kavramı, genel anlamıyla İslam hukuku hükümlerinin getirdiği yararlar ve önlediği yararları yorumlama anlamındadır. Şâtıbî gibi erken dönem âlimleri "anlamı" İslam hukukunun maksatlarından söz etmek için kullanırlardı. Daha sonra "anlam" (mana) yerini illet (temel), hikmet ve maksat terimlerine bırakmıştır.

"Maksatlar Teorisi" kavramı İslam hukuku hükümleri ve destekleyici delillerini düzenleyen ve onlara tek bir boyut ve standart anlam kazandıran bir sistem veya genel çerçeveyi ifade etmektedir. Maksatlar Teorisi fıkıh teorileri, fıkıh prensipleri ve özgün hükümleri kapsar. Güçlü, rasyonel araştırmalar maksatlar teorisini üretir ve hikmet, merhamet, adalet ve hakkaniyet hukuku olan ilâhî hukuka imana dayanır. İslam hukukunun tümevarım yoluyla analizi, yüksek maksatlar teorisini desteklemektedir. Ayrıca maksatlar teorisi ahkâm âyetleriyle³ güçlü biçimde desteklenir.

Bu temele dayanan Maksatlar Teorisi İslam hukukunun ayrıntılarını yönetir, her anlayış ve içtihadı yön verir. Bu sürecin çıkış noktası Şeriatın insanlığa bu dünyada ve ahirette hayır sağlamak

[3] Bazı ayetler doğrudan hukukla ilgili olduğu için bunlara ahkam ayetleri denilmiştir. (Ç.N.).

ve zarardan korumak için vahyedildiği inancıdır. Bu Maksatlar Teorisi, İslam'da *zarûriyyât* (temel) ve *hâciyat*'tan (ihtiyaç) *tek-miliyyata* (tamamlayıcı) yarar ölçeklerini tanımlamaktadır. İslam hukukunun maksatlarına yönelik araştırmalar günümüze kadar, Şâtıbî'nin bu alanda başardıklarını geçememiş, hatta ona yetişememiştir.

Şâtıbî'den Önce Yüksek Maksatlar Kavramı

Şâtıbî'den önce İslam hukukunun maksatlarına ilişkin eserlerin gözden geçirilmesi, Şâtıbî'nin teorisine objektif bir tarihî giriş oluşturmaktadır. Bu değerlendirme Şâtıbî'den önce İslam hukukunun maksatlarının, genel önemlerinin ortaya çıkarılması ve bu teorinin kökleri ve kaynaklarının belirlenmesi yolunda atılmış adımları göstermektedir.

İslam hukukunun maksatlarına odaklanmak için doğal alan, fıkıh ve *Usûl-ü Fıkıh*'tır.⁴ Bu maksatlara gösterilen ilgi, (ayrıntı ve pratik uygulamaya odaklanan) *fukahâ*'nın yani İslam hukukçularının ve (hadis usulü teorisini kuran ve temelleri oluşturan) *usûliyyûn*'un yani usûl âlimlerinin⁵ eserleriyle belgelenmiştir. Şâtıbî her iki grubun eserlerinden hareket ederek, usûl âlimleri ve Malikî mezhebi tarafından ele alındığı şekliyle "maksatlar" kavramına odaklandı. Şâtıbî'nin düşüncesinin fıkha ilişkin yönü büyük oranda Malikî mezhebinin görüşleri ve İslam hukukunun maksatlarıyla sınırlıdır. Fıkıh âlimleri İslam hukukunun maksatları konusunda daha büyük bir idrak ve ilgi gösterirken, usûl âlimleri bu maksatları ilk aydınlatan ve dikkatleri çeken âlimler oldu.

Cüveynî ve Gazâlî, maksatlar konusunun üzerinde durmaları ve bazı yönlerini açıklığa kavuşturmalarıyla fıkıh usulü araştırmasına katkıda bulunan önde gelen âlimlerdendir. Usûl âlimleri eserlerinde önceki yorumları ve teorileri naklettiler. Geleneksel usûl ilmindeki isnad silsilesi Gazâlî'den itibaren açık ve sürekli bir zincir olarak sürmektedir. Hicrî 3. Yüzyılda sûfî felsefeci Hakîm et-Tirmizî İslam hukukunun maksatlarına odaklandı ve fıkıh hükümlerinin temellerini (*illet*) ortaya çıkardı ve gizli hikmetlerini

[4] Usûl-ü fıkıh, fıkıhın (İslam hukukunun) kaynaklarını ve bunlardan hüküm çıkarma yöntemlerini inceleyen bilim dalıdır. Bundan sora Fıkıh Usulü olarak söz edilecektir (Ç.N.).

[5] Hadis ilminin usul prensipleri alanıyla ilgilenen âlimler (Ç.N.).

araştırdı. *Makâsîd* terimini ilk kullanan âlimlerden birisidir. Tirmizî muhakeme yoluyla farzların temellerini belirledi.

Erken dönem fıkıh usulü âlimleri fıkıh araştırmalarına kelâm⁶ (ilahiyat) ilmini de kattı. Sıraladığımız ünlü usûl âlimleri İslam hukukunun maksatlarını ele almıştır: Cüveynî (ölümü H.478) *el-Burhân* (delil, kanıt) adlı eseri yazdı. Bu eser fıkıh usûlü konusundaki tüm eserlerin çıkış noktası oldu ve talebesi İmam Ebû Hâmid el-Gazâlî üzerinde büyük etki yaptı. Cüveynî'nin İslam hukukunun maksatları tartışmasına en önemli katkısı, hukukun temel esaslarını, İslam hukukunun *zarûriyyâtı* (temelleri) ve maksatları olarak ayırmış olmasıdır. Bunlardan temel olanlar masumlara zarar gelmesini önleyen hükümlerdir; genel ihtiyaçlar temeller kapsamında değildir. Genel ihtiyaçlar, ibadetlerde takva gibi asil özellikler kazanıp, kötü özellikleri terk etmeyle ilgili olanlar; erdemi ve takvaya dair eylemleri teşvik etmek için "tavsiye edilen" eylemlerle sınırlı olanlar ve açık bir yorumu veya maksadı bulunmayanları kapsamaktadır.

Cüveynî daha sonra Yasa Koyucu'nun maksatlarını "temeller" (*zarûriyyât*), "ihtiyaçlar" (*hâciyat*) ve "tamamlayıcılar" (*tekmiyyât*) olarak sınıflandırdı ve bu sınıflandırma İslam hukukunun maksatlarına ilişkin tüm tartışmaların temeli haline geldi. İlk olarak İslam hukukunda beş ana temeli belirledi: din, insan hayatı, akıl, neslin devamı ve maddî zenginlik.

İmam-ı Gazâlî (ölümü H.505) fıkıh usûlüne ve İslam hukukunun maksatları araştırmalarına öncülük etmiştir. *Ta'îl* yani hukuk hükümlerinin altında yatan nedenler (*i'la'l*) bağlamında yorumlanması yöntemlerini inceledi. İslam hukukunda açıkça tanınmış yararları "...Yasa Koyucu'nun maksadının korunması..." olarak tanımlamıştır. Gazâlî, İslam hukukunun temel maksatlarını bütün meşru yararların etrafında biçimlendirerek tanımlamış ve bunları "manevî" (veya dinî) ve "dünyevî" olarak kategorize etmiştir. Şu sonuca ulaşmıştır: "bu yüzden bütün utanç verici davranışları önleyen her şey, dine ilişkin bütün yararları kapsar ve aynı zamanda dünyevî yararlarla da ilişkili olabilir". Gazâlî dinî yararları dünyevî yararlardan üstün tutmak yerine, "dinin korunması"nın Şeriatın temel maksatları listesinin en üstüne yerleştirmiştir.

[6] İslam dininin inanca ve davranışlara dair ilkelerini naslardan hareketle belirleyen ve aklî yöntemlerle temellendirip destekleyen ilim (Ç.N.).

Gazâlî, Cüveynî'nin izinden giderek, İslam hukuku tarafından konulan yararları, aciliyet ve netlik derecelerine göre sınıflandırmış ve "temeller", "ihtiyaçlar" ve "tamamlayıcılar" olarak kategorize etmiştir. Ondan sonra gelen ve Şâtıbî'ye kadar olan usûl âlimleri için bu ayrımın parametrelerini belirlemiştir. İmam Şâtıbî fıkıh usûlü tarihinde üçüncü dönüm noktasıdır. Gazâlî, Fahreddin er-Râzî, Seyfeddin el-Âmidî, Beydâvî, el-İsnevî, ibn'ül Subkî, İzzeddin ibn Abdüsselam ve ibn Teymiye gibi 13. ve 14. Yüzyılların önemli âlimlerini etkilemiştir. Bu âlimler İslam hukuku analizleri ve bu hükümlerin toplum üzerindeki etkileri araştırmalarında Gazâlî'nin prensiplerini uygulamışlardır. İbn Teymiye usûl âlimlerinin beş maksadının İslam hukukunun temellerini sınırladığına ve Şeriatın en yüce ve önemli maksatlarını kapsamadığına inanıyordu.

Malikî mezhebinin maksatlarını bilmek, bize Şâtıbî'nin teorisinin temelleri ve kaynaklarını daha iyi kavrama imkânı vermektedir. Şâtıbî'nin eserlerini etkileyen Malikî mezhebi özellikle İslam hukukuna gösterdiği özel ilgi ve değerlendirmeleri bakımından diğer fıkıh mezheplerinden farklıdır. Şâtıbî diğer mezheplerle etkileşime en az açık olan bu tecrit edilmiş İslâmî çevrenin bir parçasıydı.

İmam Mâlik bin Enes mezhebi tam ve kemale ermiş bir sistem olarak devraldı. Kendisini de Resulullah'ın (S.A.V.)⁷ Ashabından rivayet ve pratik uygulamalar biçiminde silsile yoluyla devraldığı bu ekolün bir mensubu olarak görüyordu. İctihadlar yaptı ve hükümler verdi. Ayrıca Medine âlimlerinin ilminden istifade etti.

Hz. Ömer bin Hattâb (ikinci halife) Medine'de yaygın olan fıkıh mezhebinin ilk halkası idi. Malikî mezhebi Hz. Ömer'e bağlansa da, kaynağı onun içtihad ve hükümlerinin ötesinde, İslam'ın kendisinden kaynaklanmaktadır. İmam Mâlik'in eseri *el-Muvatta'* ve bu eserin içtihadları, fetvaları, fikhî hükümleri ve yerleşik gelenekleri üzerindeki etkisi barizdir ve bunlar model olarak Resulullah'ın sünnetini esas almıştır. Medine halkının davranışlarının büyük çoğunluğu Hz. Peygamberin Sünnetinden ve Hulefâ-yi Râşidîn'in⁸ yerleştirdiği geleneklerden ve Hz. Ömer'in döneminden

[7] Sallalallahü aleyhi vessellem (Allah'ın dua ve selamı O'nun üzerine olsun), Hazreti Muhammed'in isminin geçtiği her yerde tekrarlanır. Bu tercümede bundan sonraki kullanımlarda tekrarlanmayacaktır.

[8] İslam'ın ilk dört halifesi (Ç.N.)

örnek almaktadır. Hz. Ömer ilk olarak teori ve pratikte sınırsız yarar esaslarını (*el-mesâlih-i mürsele*) ve hileli hukukî yollarının (*sedd-i zerai'*) yasaklanması kararını uygulamaya koymuştur.

İbn Teymiye, Medine okulunu üstün, yetkin ve güçlü olarak nitelmiştir. İbn Teymiye, İslam esaslarını ve İslam hukukunun prensiplerini araştıran herkesin, İmam Mâlik'in temellerine varacaklarını ve "Medine sakinlerinin tespit ettiği esasların bütün prensipler ve kuralların en sağlamı olduğunu" bulacaklarını belirtmiştir. İslam istikrar bulup kemale eriştiği Medine şehrinde en tam ve eksiksiz biçimde kurulmuştur. Burada Hulefâ-yi Râşidîn tarafından yerleştirilen uygulamalar, ilham alınacak modeller haline gelmiştir. İslam uzak ülkelere yayıldığında, buralardaki Müslüman âlimler Medine mirasını devralmışlardır.

İslam hukukunun maksatlarıyla doğrudan ilişkili en önemli Malikî esasları şunlardır: yarar (maslahat) kavramının fikhî hüküm verilirken belirleyici faktör olarak belirlenmesi Ashab'ın ve özellikle de halife Hz. Ömer'in başlattığı bir uygulamadır. Gazâlî şöyle diyor: "Allah onlardan razı olsun, Ashab kıyas konusunda İslam ümmetine örnektir. Kıyas yaparken yarara dayandıkları kuşkusuz biçimde belirlenmiştir".

Sahabeler döneminden beri süregelen ve insanlara yarar sağlamayı, fikhî hükümlere temel oluşturması açısından bir delil kaynağı olarak kullanılma uygulamasını Gazâlî onaylıyordu. Yararın Yasa Koyucu tarafından açıkça kabul edilen yararlar benzediğine hükmediyordu. En önemli husus, insanların yararı ile Yasa Koyucu'nun maksatları arasındaki bağlantıdır. Yasa Koyucu'nun maksatları "zararların önlenmesi ve yararların elde edilmesi"⁹ olarak özetlenebilir. Bu bağlantı İslam hukukunun tüm hükümlerinde, özellikle de örf ve âdetlere ve günlük ticari işlemlere ilişkin hükümlerde tutarlı biçimde yer almaktadır.

Fıkıh prensiplerine dayanılarak yapılan her içtihadın, *istislâha*¹⁰ dayanması gerekir. İlgili kaynak metinlerin anlaşılması ve onlardan sonuçlar çıkarılması yönteminin, mutlaka bu kaynak me-

[9] Osmanlı medeni kanunu olan Mecelle'de "def-i mefâsid ve celb-i menâfi" olarak tanımlanmaktadır (Ç.N.)

[10] İstislah fıkıh usulünde kaynaklardan hüküm çıkarmada izlenen yöntem anlamına gelmekte olup, nasların kapsamına girmeyen veya kıyas yoluyla nasta düzenlenmiş bir olaya bağlanamayan fikhî bir konunun hükmünü

tinlerin maksatlarının yarar sağlaması ve zararı önleyici olması prensibine dayanmalıdır. Herhangi bir kaynak metni anlamaya çalışırken veya iki hüküm arasında kıyas yaparken insanlara yarar sağlaması konusunu akılda tutmak gerekir.

Malikîlerin temel esasları “sınırsız kamu yararı” olarak ifade edilen gerekçeleriyle ayırt edilir. Bu mezhep ayrıca insanların yararlarını veya insanlığa hayrı dikkate almada daha açıktır. Çünkü bu yararlar İslam hukukunun genel maksadı veya niyetini, aynı zamanda da özellikle örf ve âdetler ve ticarî işlemlerde her bir hükümün ardındaki özgün maksat veya niyeti temsil eder. Bu yarara dayalı yaklaşımın Malikî geleneğinde uzun ve yerleşik bir geçmişi bulunmaktadır.

İstihsân¹⁷ teorisi İslam hukukunda tam olarak gelişmiş olup, Hz. Peygamberin kendi uygulamalarıyla daha da aydınlatılmıştır. Vahyin inişinin kesilmesinden sonra da, daha çok ihtiyaç duyulduğu için genişletilmiş ve daha da açıklığa kavuşturulmuştur. Bu genişletme ve açıklığa kavuşturma, Hulefâ-yi Râşidîn’in, özellikle de Hz. Ömer bin Hattâb’ın uygulamaları ve öğretileri yoluyla gerçekleşmiştir. İmam Mâlik, istihsânı insanoğlunun yararının dikkate alınmasının tek ve açıkça tanımlanmış anlamı olarak kabul etmiştir.

İmam Ebû Hanife İslam hukukunun yarara dayalı maksatlarını değerlendirdi ve Şeriat yorumları, fetvaları ve istihsân kavramı aracılığıyla vardığı sonuçları dile getirdi. Hanefî mezhebi mensupları tek, muğlaklıktan uzak bir tanım içinde uzlaşamadılar. Onların istihsân kavramı İslam hukukunda insanın yararları teorisinin bir ürünüdür.

İmam Mâlik’in görüşüne göre, eğer istihsân fıkıh alanında içtihatların onda dokuzunu oluşturuyorsa ve eğer istihsânın anlamı insanın yararlarının ve adaletin dikkate alınması ise, o zaman hukukçuların Yasa Koyucu’nun insanoğlunun yararına olanı ve ada-

şer’an itibar edilebilir yararlara (maslahat) ve İslam hukukunun genel prensiplerine dayanarak belirleme yöntemini ifade eder (Ç.N.)

[11] Fıkıh usulünde müçtehidin bir konuda icma, zaruret, örf, maslahat gibi özel ve daha kuvvetli görünen bir delile dayanarak, o konuya benzer konularda hüküm vermede izlenen genel kuraldan ve ilk hatıra gelen çözümü değil, hukukun amacına daha uygun bulunduğu bir başka hükmü vermesi yöntemi (Ç.N.)

leti koruma niyetini hiçbir zaman gözden kaçırmamaları gerekir. Benzer şekilde eğer hukukçu ortada bir zarar görürse, istihsân onun içtihad yapmasını ve o zararı sona erdirecek bir fetva vermesini gerektirecektir. Malikîlere göre istihsân insanoğluna yarar sağlama ve zarardan koruma kararlılığı ve herhangi bir yazılı kaynağın yokluğunda insanoğlunun yararını rehber olarak kabul etme anlamına gelmektedir. Bu senaryoda Yasa Koyucu'nun niyetleri ile insanoğlunun yararı arasındaki bağlantı açıktır. Bu tür yorumlar İslam hukukunun hükümleriyle bu hükümlerin korumayı amaçladığı insanoğlunun yararları arasında bağlantı kurarken, ilgili yazalı kaynaklar maksat ve illetleri (nedenleri, temelleri) ışığında anlaşılır.

Malikî mezhebi ve diğer mezhepleri *sedd-i zerai'* yani hileli hukukî yolların yasaklanmasını savunmuşlardır. Bu yöntem Yasa Koyucu'nun zarara ve yozlaşmaya neden olandan kaçınma yoluyla insanoğlunun yararlarını koruma maksadı için dikkate alınması gereken bir başka yönü temsil etmektedir. Modern yazarlar da bu konuyu fıkıh usulü başlığı altında ele almışlardır. Yasa Koyucu'nun ilkelerini yalnızca yarar sağlama ve zarar veya yozlaşmadan kaçınma maksatlarını gerçekleştirmek için koyduğu esasına dayanmaktadır. Eğer İslam hukukunun hükümleri orijinalinde konulduğu amaçtan farklı maksatları gerçekleştirmek için veya gerçek maksatlarına aykırı bir şeyleri gerçekleştirmek için bir bahane olarak kullanılırsa, Şeriat bunu onaylamayacaktır.

Daha sonra Şâtibî tarafından teyit edildiğine göre, İmam Mâlik'e fıkıh dallarının büyük çoğunluğunda *sedd-i zerai'* prensibi rehberlik etmiş; bu prensip yolsuzluklara ve Hz. Peygamberin liderlerden armağan kabul etmeye karşı çıkan beyanlarına uygulanmıştır. Malikîler, masum taraflara zarar verilmesini önlemek için, alım satım, para cezaları ve evlilikle ilgili hukuk alanlarına odaklanmıştır. Malikî mezhebinin yarar odaklı bakış açısının bir diğer yönü de alım satım, para cezaları ve evliliğe ilişkin "farklı bakış açılarını dikkate alma" prensibine dayanmaktadır.

Cezalar konusunda Malikî mezhebi en katı mezheptir ve suçluları caydırmak ve saldırganlığa ve yolsuzluğa giden tüm yolları tıkmak için çok ileri gitmiştir. Bu eğilim halife Hz. Ömer'in hukuk, politika ve mahkeme kararlarına damgasını vurmuştur. Malikî mezhebi yine de genel olarak insanî maksatları dikkate alma ve hükümleri bu maksatlar üzerine bina etmede öncü mezhep ko-

numundadır. Şâtıbî insanî maksatlarla Yasa Koyucu'nun maksatları arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmuştur.

Malikîlerin maksatlar ve niyetler prensibini uygulamak için tutarlı biçimde gayret gösterdiği bir diğer hukuk alanı, yeminler ve yeminlerle bağlı yükümlülüklerdir. Bu mezhep mensupları evlilik ve cezalar gibi alanlarda maksatların rolünü dikkatlice değerlendirmişlerdir. Halife Hz. Ömer ve Hz. Peygamberin Ashabının yaklaşımı insanların eylemleri ve sözlerinin yüzeysel anlamları yerine ardında yatan maksatlar ve niyetleri dikkate almaktı. Üstelik Malikî mezhebi hileli hukuki araçları yasaklama ve yozlaşmış niyetleri engelleme konusunda özel bir özen gösteriyorlardı.

Şâtıbî ve Teorisi

Ebû İshak eş-Şâtıbî'nin biyografi yazarlarından birisi, onu "saygın, aydın, idrakli imam, örnek insan, bütün Kur'ân'ı hafız etmiş ve İslam hukuku ve kaynakları konusunda içtihad yapma yetkinliğine sahip âlim" olarak tanımlamaktadır. Şâtıbî Granada'da büyüdü; Granada ve diğer şehirlerdeki şeyhlerden etkilendi. Şâtıbî'nin en önemli eseri *el-Muvâfakât* H.1302, M. 1884 yılında yayınlanmış olup, İslam hukukunun yüksek maksatları ve ilgili hükümlerini ele almaktadır. Fikhî deliller sınıflandırılmış, hükümlerde ve insanların eylemlerini değerlendirmede delillerden yararlanılmış, içtihatlar ve çatışmalı konulara ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Şâtıbî *bid'at* yani sapkın yenilikler¹² ve *muhdesât* yani Kur'ân ve Sünnete yabancı uygulama ve inançlar konularını ele almıştır. Sınırsız yarar (*mesâlih-i mürsele*) ve fikhî tercih (*ihthihsân*) gibi fıkıh prensiplerinin değerli bir tartışmasını yapmak için fıkıh usûlüne dayanan sabit bir metodoloji kullanmıştır. Şâtıbî, Fıkıh prensipleri ve Şeriatın maksatlarını analiz etmesine ilave olarak, fıkıh prensiplerinin uygulanmasını da araştırmıştır.

Şâtıbî'nin araştırma yaptığı konular hakkında yazmadan önce, uzun uzun ve maksatlı biçimde araştıran ve yazdıkları konusunda başkalarıyla istişare eden titiz bir yazar ve âlim olduğunu biliyoruz. Şâtıbî verilen hutbelerin içeriği ve imamın görevlerine ilişkin yaygın olarak benimsenmiş kavramlara karşı çıktı ve bu alanlarda ilim ve hakikate uygun usuller oluşturmak istedi. Fetvalarında Sünneti savundu ve Hz. Peygamber ve Ashabı tarafından bilinmeyen ama Şâtıbî'nin yaşadığı dönemde yaygınlaşmış olan gelenekler ve bid'atlara karşı çıktı. Şâtıbî'nin eleştirileri kendisine karşı yapılan suçlamaları ve uydurma iftiraları beraberinde getirdi,

[12] Burada yalnızca sapkın yenilikler olarak ifade edilmekle birlikte, İslam âlimleri bid'at-ı hasene yani iyi yenilikler ve bid'at-ı seyyie yani kötü yenilikler ayrımı yapmaktadır. Minare, teravîh namazının toplu kılınması bid'at-ı hasene'ye örnek iken, örneğin türbelere mum yakmak bid'at-ı seyyie türündendir (Ç.N.).

ama o inançlarına sadık kalmaya devam etti. İşte bu atmosferde İslam'da bid'at konusunda şimdiye kadar yazılmış en önemli eser olarak görülebilecek olan *el-İ'tisam*'ı yazdı.

Şâtıbî kendisine problemleri üslupla sorular soran ünlü şeyhlerle yazıştı ve döneminin Malikî mezhebinin önde gelen şahsiyetleriyle tartışmalara ve istişarelere katıldı. İlgilendiği bu konular, Şâtıbî'nin ilgi alanlarını ve karakterini ortaya koymakta aşağıdaki konulardan bazılarını gündeme getirmektedir.

Malikî mezhebine mensup fıkıhçılar, herhangi bir konuda hepsi de İmam Mâlik'e atfedilen birbiriyle çelişen birkaç fetva bulunabileceğini gördüler. Buna rağmen aynı konudaki tüm bu farklı görüşlerini fetvalarına temel yaptılar. Üstelik fıkıh usulü âlimleri eğer aynı kaynağa atfedilen birbiriyle çelişen iki beyan varsa ve hangisinin diğerine göre öncelikli olduğu belirlenemiyorsa, o zaman ikisinin de fikhî hükme dayanak olarak kabul edilemeyeceğinde birleşmektedir.

Eğer İmam Mâlik tarafından verilen hükümler konusunda birbiriyle bağdaşmayan rivayetler varsa, o zaman bir kimse, bu rivayetlerden yalnızca birisini alıp, "bu görüş daha üstündür ve konuda Malikî mezhebinin görüşü budur" diyebilir mi? Hukukçular sıklıkla Mâlik'in *el-Müdevvenet(ü'l-Kübrâ)* adlı eserinde veya başka eserlerinde bulunan beyanlarına atıfta bulunur ve bu beyanları kendileri yorumlayarak hüküm çıkarırlar.

İmam Mâlik ve mezhebi "birbirine muhalif bakış açılarını dikkate alma" prensibiyle ünlenmiş olup, bazı Malikî fetvaları bu prensibe dayanmaktadır. Bu durumda bir davada verilen karar veya bir eyleme ilişkin hüküm Malikî mezhebinin görüşüyle çelişiyor, ancak diğer bir mezhebin veya bir âlimin görüşüne uyuyorsa, Malikî hukukçu o muhalif mezhep tarafından verilen fetvayı geçerli sayarak o hüküm veya eylemi onaylayabilir.

Gazâlî, İbn Rüşd ve diğerleri hukuki "gri alan"da (şüpheli) kalan muhalif bakış açıları konusundaki ihtilafları savunmayı bir din-darlık biçimi olarak değerlendirmişlerdir. Bu âlimler neyin caiz olup neyin olmadığı konusuna ilişkin bu tür ihtilafların hukuken "gri alan" (şüpheli) tipi oluşturduğu ve bir Hadise göre şüpheli şeylerden kaçınılması gerektiğine inanıyorlardı. Ancak İslam hukuku alanında bu muğlak konular istisna niteliğindedir.

İnsanların yaygın olarak başvurdukları pratiklerde, hukukta yazılı olan kuralların ve dindar atalarının, âlimlerin ve müçtehidlerin yolundan gitmediklerini ve onlarla çeliştiklerini görüyoruz. Peki, bu yaygın pratikleri onaylayıp, hem Şeriat kaynağını hem de atalarımızın oluşturduğu örnekleri terk mi etmeliyiz? Eğer öyleyse Sünneti esas almaya devam mı etmeliyiz?

Şâtibî tarafından ortaya konan bu sorular, onun hukukî delil şartları ve hukukun temellerine dayanan ilkelere bağlılığı ve sahiplenmesinin boyutunu ortaya koymaktadır. Şâtibî bir dindarlık göstergesi olarak ihtilaftan kaçınmak için, "eğer bir prensibin en kapsamlı biçimiyle uygulanması, Şeriata ve akla aykırı bir sonuca yol açıyorsa, o zaman o prensip tam olarak sağlam ve tutarlı sayılmaz ve artık kayıtsız şartsız uygulanamaz" şeklinde önemli ve sağlam bir prensip formüle etmiştir.

Bu çalışmamızın merkezinde Şâtibî'nin *Makâsıd* Teorisi (İslam Hukukunun Maksatları Teorisi) yer almaktadır. Düşünürün İslam hukukunu şartlara dayalı olarak analiz etmesi sonucunda vardığı sonuç, "(ilâhî olarak vahyedilmiş) yasaların hepsinin insanoğlunun yararını korumak için indirildiği" yönündedir. Şeriatın insanoğlunun çıkarlarını korumak için indirildiği sonucuna varmıştır ve bu tür bir şartlara dayalı yorum Şeriatın tüm ayrıntılarının sürekli değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Şâtibî İslam hukukunun yüksek maksatlarını, Yasa Koyucu'nun yüksek maksatları ve Şeriat önünde sorumlu olanların maksatları olarak ikiye ayırmaktadır. Daha sonra Yasa Koyucu'nun yüksek maksatlarını dört türe ayırmaktadır: Yasa Koyucu'nun Şeriatı oluşturmadaki yüksek maksatları; insanların anlayabileceği bir Şeriat oluşturmadaki yüksek maksatlar; bir davranış standardı olarak Şeriatı oluşturmadaki yüksek maksatlar ve insanoğlunu Şeriatın hükmü altına almadaki yüksek maksatlar.

Şâtibî Yasa Koyucu'nun Şeriatı oluşturmadaki yüksek maksatlarını üç kategori halinde açıklamaktadır: insanoğlunun maddî ve manevî refahını sağlamak için zorunlu olanlar; ihtiyaçlarla bağlantılı yararlar ve maksatlar; işlevi zorunlu şartlar ve ihtiyaçları tamamlamak ve geliştirmek olan güzelleştirici maksatlar. Dinin, insan hayatının, neslin devamının, aklın ve maddî zenginliğin korunmasına yönelik olanların zorunlu maksatları oluşturduğunu belirtmektedir. İslam hukuku temel yararlar ve diğer yararları

hukuken koruma altına alarak ve varlıklarını destekleyerek korumakta; bu yararların yok edilmesini engellemektedir. Bu beş temel yarar diğer tüm yararların kökü ve temeli olarak görülmektedir.

İslam hukukunun hizmet ettiği yararların, birbirini ortadan kaldırmak için kullanılması yasak olduğu gibi, daha az önemli yararların daha önemli yararları yok etmesine de izin verilemez. Hepsini birbirini güçlendirmek, tamamlamak ve korumak için konulmuştur. Şâtibî "zorunlu maksatlar, ihtiyaç ve güzelleştirici maksatların temelidir" açıklamasını yaptıktan sonra, şu kuralları koymaktadır:

- Zorunlu maksatlar ihtiyaç ve güzelleştirici maksatların temelidir.
- Zorunlu maksatlarda düzensizlik diğer ikisinin tamamen bozulmasına yol açacaktır.
- Güzelleştirici ve ihtiyaç maksatları alanındaki tam bir dengesizlik, zorunlu maksatlar alanında da kısmî dengesizliğe yol açabilir.
- İhtiyaç ve güzelleştirici maksatların zorunlu maksatlar adına korunması gerekir.

Şâtibî Yasa Koyucu'nun Şeriat oluşturmadaki yüksek maksatlarının iyice anlaşılması konusunu da kısaca ele almıştır. Bir davranış standardı olarak Şeriatın konulmasındaki maksatlara ilişkin olarak, Şâtibî Yasa Koyucu'nun Şeriat önünde sorumlu olanlardan beklentilerine ilişkin maksatları ile Yasa Koyucu'nun insanlardan istediklerinde neyi niyet edip neyi etmediği arasındaki ayrımı tartışmaktadır. Örneğin; Yasa Koyucu'nun bizden istediklerinin neden olacağı zorluk ve sıkıntıları hafifletme maksadı sözkonusu olduğunda, yüksek maksat, görevlerimiz ve yükümlülüklerimizi yerine getirmede dengeyi koruma ve iyilik yapmaya devam etmeyi sağlamaktır.

Şâtibî İslam hukuku yasalarının "tamamen itidal esas alınarak vahyedildiği ve sarsılmaz bir ölçüyle iki aşırı uç arasında tam orta yolu izlediği" tespitini yapmaktadır. Burada Şeriat tarafından öngörülen namaz, oruç ve zekât gibi yükümlülüklerin büyük çoğunluğunun ve aynı zamanda haramların büyük çoğunluğunun insanların çoğunluğu için bir dengeyi temsil ettiğini görüyoruz.

Şâtîbî, Yasa Koyucu'nun insanoğlunu Şeriatı uygun davranmaya yöneltmedeki yüksek maksatlarını tartışırken şöyle diyordu: "İnsanoğluna ilişkin konularda, İslam hukuku evrensel bir kucaklayıcılığa sahiptir" ve "içe dönük ve dışa dönük olarak yaşadığımız her şeyde Şeriatın otoritesine tabi olmalıyız". Düşünür ayrıca Yasa Koyucu'nun insanoğlunu dünyevî arzuların zulmünden kurtarıp, Şeriatın ve hükümlerinin otoritesi altına sokma maksadını da ortaya koymuştur.

Şâtîbî, İslam hukukunun maksatları değerlendirmesinde, konuya ilişkin derin anlayışı ve ustalığının bir başka tezahürü olarak, insanoğlunun maksatlarına da değinmektedir. Burada "Eylemler niyetlerden ayrılamaz ve davranışları değerlendirirken, maksatları dikkate almak gerekir..." derin hakikatini teyit etmektedir. Üstelik "Yasa Koyucu'nun amacı, insanoğlunun yaptıklarındaki niyetinin, O'nun şeriatı koyduğu şeklindeki niyetiyle uyumlu olmasıdır".

Şâtîbî bu konuda şu sonuca varmaktadır: "...bu maksatlar tartışmasını daha da açıklığa kavuşturacak ve bununla tam olarak neyin kastedildiğini, Allah'ın izniyle ortaya çıkaracak bir sonuca ihtiyaç bulunmaktadır". Sonra da şu soruyu sormaktadır: "Yasa Koyucu'nun niyetlerini niyet etmediklerinden nasıl ayırabiliriz?" Yasa Koyucu'nun maksatlarını belirlemek için dört temel ortaya koymaktadır: temel, açık emirler ve yasaklar; emir ve yasakların temellerinin değerlendirilmesi; (temel maksatların hizmetinde olan) ikincil maksatların değerlendirilmesi ve Yasa Koyucu'nun sessiz kalması nedeniyle beyan ve hüküm koymayı gerektiren durumlar.

Şâtîbî'nin maksatlar teorisi eserlerinin büyük kısmında yer almaktadır. Bu eserlerde "maksatlar", teorisini daha açık ve anlaşılabilir hale getirmektedir. Yazar temelde Şeriatın Maksatları ve sonuçlarına odaklanmıştır. En güçlü argümanlarını hukukun temellerinin Şeriatın evrensel ilkelerine dayandığı ilkesi üzerine kurmuştur: "İslam ümmeti... Şeriatın beş temeli, yani Dinin, insan hayatının, neslin devamının, maddî refahın ve insan aklının korunması için indirildiğinde (görüş birliği içindedir)" diye belirtmiştir.

İslam hukukunun yüksek maksatları ve ana temelleri, Mekkî âyetlerde¹³ İslam dininin temelleri ve esaslarıyla birlikte güvence altına alınmıştır. Şâtibî Mekkî âyetlerde beş temel veya evrensel şartın izlerini sürmektedir. Bu âyetlerde İslam dininin korunması, hataların düzeltilmesi ve pekiştirilmesi o kadar tanıdık ve açık konudur ki, destek için hiçbir kanıt veya örneğe ihtiyaç göstermez. Şâtibî işte bu Mekkî âyetlerdeki hukuk ilkeleri ve evrensel esasları ortaya koymuştur.

Şâtibî, maksatlara dayalı bakış açısını, Şeriatın Kur'ân ve Sünnet dâhil çeşitli delil tipleri ile bu delillerin evrensel ve özgün yönleri arasında bağlantılar kurmak için kullanmıştır. Medine'de inen âyetlerdeki tüm ayrıntıların, Mekkî âyetteki evrensel esaslara dayandığını; Sünnetin de tamamen Kûr'â'na dayandığını tespit etmiştir. Sünnet, Kur'ân'da yer alan genel beyanların yorumuna dayanan ve hiç birisi bu hükümleri ihlal etmeyen örnekler olup, bizim de bu Sünnetlere uymamız gerekmektedir.

Şâtibî maksatlar kavramını ve hukuk kurallarının zorunlu temeller, ihtiyaçlar ve güzelleştirmeler kategorilerine ayrılmasını, İslam hukukundaki emir ve yasakların hepsinin tek bir emir olmadığı ve eşit öneme sahip olmadığı görüşünü desteklemek için kullanmıştır. İnananlar ve âlimler İslam hukukunun emir ve yasaklarını değerlendirirken bu düzeni ve derecelendirmeyi dikkate almalıdır.

Fıkıh hükümleri, hicrî 5. Yüzyıldan bu yana, fıkıh usulü alanındaki eserlerin büyük çoğunluğunda ele alınan konular arasındadır. Bir fiilin mübâh (izin verilen fiil) olarak tanımlanması, fiille bağlantılı hüküm türlerinden birisidir ve usul âlimlerinin büyük çoğunluğu bu kategoriye ilişkin konuları ele almıştır. Şâtibî bu konuya kendisine ait "Maksatlar Teorisi" bakış açısından yaklaşmaktadır. Onun eylem ve eylemsizlikler arasında özgün ve evrensel yönlerine göre yaptığı ayırım, yararlar ve maksatlara dayanmaktadır.

Nedenler ve sonuçlar ile maksatlar arasındaki karşılıklı etkileşim, hem ilâhî hem de insanî niyetlerle bağlantılıdır; ama en çok da insanların niyetleriyle ilişkilidir. Şâtibî maksatlara dayalı bakış açısına uygun prensipler ve hükümler oluşturmuştur. Örneğin; Yasa Koyucu, nedenlerin belirlenmesinde maksadını sonuçlar

[13] Hz. Peygamberin Medine'ye hicret etmesinden önceki dönemde, yani Mekke'de bulunduğu dönemde nâzil olan sûre ve âyetler (Ç.N.)

olarak ortaya koymuştur. İnsanoğlu sonuçlardan değil, yalnızca nedenlerden sorumlu tutulmuştur. Sonuçların sorumluluğunu ve nedenlerle sonuçlar arasındaki ilişkinin yükünü Rabbimiz üstlenmektedir.

şâtibî bireyleri sonuçlara önem vermeye ve nedenleri oluştururken sonuçları dikkate almaya davet etmekte ve şöyle demektedir: "... eğer bir kimse eylemlerinin niha sonuçlarını biraz düşünürse, o yaptıklarını yapmadan önce biraz duraksar (düşünür)..." Bu yüzden insanoğlunun yararına ve ilâhî maksatlara hizmet eden her şey istenmeli ve elde edilmeye çalışılmalıdır. İnsanoğluna zarar veren ne varsa, o da engellenmeli ve ondan kaçınılmalıdır.

Şâtıbî'nin Teorisinin Temel Esasları

Maksatlar Teorisinin belli temel unsurlarına odaklanırken, Şâtıbî Şeriatın bütünüyle *ta'lîle*¹⁴ dayanması, yani insan yararını dikkate alması ve bu yararı sağlayacak şartlarda anlaşılması gerektiği fikrine tabi olduğuna gönderme yapmaktadır. İslam hukukunun hemen hemen tüm hükümlerinin insanoğlunun yararı için konulduğunu belirterek tespitine devam etmektedir. Ta'lîl meselesindeki duruşunu açıklığa kavuşturmak için, örf ve âdetler ile günlük ticari işlemlere ilişkin kurallar ile ibadete ilişkin kurallar arasında ayırım yapmaktadır.

Hukuk kurallarına ilk yaklaşımını, İslam hukukunun tümevarım yöntemiyle değerlendirilmesi ile desteklemektedir. Bu yaklaşımla Yasa Koyucu'nun maksadının insanoğlunun çıkarlarını korumak olduğu ortaya konulmaktadır. Şâtıbî'nin ta'lîl meselesine genel yaklaşımı, İslam hukukunu insanoğlunun yararını koruması bağlamında yorumlamanın geçerliliğine inandığını söyleyerek özetleyebiliriz. Şâtıbî ve Malikî âlimlerinin büyük çoğunluğu ibadetlere ilişkin hükümleri ele almanın temelini, ta'lîlden kaçınmak olduğu görüşündedir. Şâtıbî İslam'daki çeşitli ibadet biçimlerinin genel gerekçesi ve maksatlarının bu emirlerin yer aldığı âyetlerde belirtildiğini yadsımamaktadır. Ancak bu tür açıklamaların ayrıntılarının muğlak kaldığı görüşündedir. Bu yüzden ibadetler ve bu ibadetlerin çeşitli ifade biçimlerinin yarara dayalı ta'lîl (nedenini, yararını belirleyerek açıklama) pratiğine kapalı olmadığı sonucuna varmaktadır.

Şâtıbî bu konuda şunları yazıyordu: "günlük işlemler ve örf ve âdetlere ilişkin hükümler ve aynı zamanda ibadetlere ilişkin birçok hüküm, bilinen bir maksada yani insanoğlunun yararlarının çeşitli yönlerini düzenleme maksadına sahiptir. Çünkü eğer farklı yorumlamalara açık bırakılırsa, tanımsız kalırlar, ihtilaf ve

[14] Ta'lîl Kur'ân veya Sünnette yer alan bir hüküm veya eylemi illetini (nedenini, maksadını) belirleyerek açıklama yöntemidir (Ç.N.)

bölünmeye yol açarlar". Bu tür belirlemeler ve kıstaslar, bir hukukî hükme varma maksadıyla içtihad yapan fıkıhçılara rehberlik edecektir. Hükümün maksadının tam tanımı, kanunlaştırılması ve şartlarının belirlenmesi bu yararı sağlayacaktır.

Şâtıbî, İslam hukukunun hem özgün hem de evrensel yönlere sahip olduğunu ve evrensel kamu yararına hizmet ettiğini, "çünkü her insanın İslam hukukunun bazı kurallarına uymaktan sorumlu olduğunu" belirtmektedir. Gazâlî'nin beyan ettiği gibi "her hükümün altında yatan bir hikmeti vardır ve insanoğlu için bir şefkat ve merhamet biçiminin somutlaşmış halidir". Ta'lîl'in fıkıh usulünde uyulması gereken kendi metotları ve kuralları bulunmaktadır. Hiç kimse Allah'ın Şeriatını değerlendirirken, kişisel tercihi veya mevcut şartlara dayalı olarak ta'lîl yapamaz veya kendi görüşü ve aldanişlarını kaynak kabul edemez.

Hz. Peygamberin ashabı ta'lîl'i kendi güçlü ferasetlerine ve bozulmamış, tartışmasız doğal mizaçlarına dayanarak yapmışlar; içtihatlarını Şeriatın temelleri ve maksatlarına ilişkin anlayışları üzerine bina etmişlerdir. Öbür yandan ünlü âlimler ve kelâmcılar ta'lîle başvurmanın geçerliliğini inkâr etmişler ve sorgulanabilir bir mantık kullanmışlardır. İbn Hazm daha önemli bir eleştirmen olduğu halde, Şâtıbî ta'lîlin tamamen reddedilmesini er-Râzî'ye atfetmektedir.

İlâhî emirlerin temeli, insanoğlunun yararının korunması olup, İslam hukukunun temelini de bu esas oluşturmaktadır. Hangi fikhî soruların Allah'ın fiillerine ve hangi soruların vahyedilmiş şeriata ilişkin olduğunu anlamak önemlidir. Burada yine hukukî hükümlerin temelleri (*illeti*) ve hikmetli maksatlarını belirleme sürecinin özel metotları, sınırları ve kıstasları bulunduğunu görüyoruz. Hepsî de kitapların hukukun temel esaslarına ve hadis fikhına ayrılan bölümlerinde, hukuka dair kitaplarda, Kur'ân tefsirleri ve Sünnet şerhlerinde açıklanmıştır.

Müslümanlar olarak hepimiz İslam hukukunun altında yatan maddî ve manevî yararları araştırmaya ve bunu yaparken de yararları elde etmeye ve zarardan kaçınmaya çağırıyoruz. İslam bütün araştırma metotları ve Rabbimizin bize ihsan ettiği ilmi kullanılarak, Şeriatın hükümlerinin hikmetli maksatlarını araştırmaya izin vermektedir. Ancak bunu yaptığımızda güvenilir delillerle

teyit edilen bir sonuca ulaşabilirsek, onu kabul edebiliriz. Eğer ulaşamazsak, bu konuda Allah'ın hikmetine teslim oluruz.

Müslüman âlimler yarar ve zararı değerlendirirken, hem bu dünyayı hem de ahireti dikkate alırlar. Bu âlimler kullandıkları yarar ve zarar kavramına, uhrevî yararları, bunların nedenlerini ve nasıl elde edileceğini; uhrevî zararları, bunların nedenlerini ve nasıl kaçınılabileceğini; dünyevî yararları, nedenlerini ve nasıl elde edileceğini; dünyevî zararları, nedenlerini ve nasıl kaçınılacağını da dâhil etmektedirler. Şâtıbî, gerçek yararların hayatı yok etmeye değil, desteklemeye ve beslemeye hizmet edeceğini ortaya koymuştur. Şeriat çeşitli türlerde yararların elde edilmesi ve kullanımına sınırlar ve kısıtlamalar koymuştur. Bunun nedeni insanların çeşitli türlerdeki zararlarla ilişkili bazı yararları elde etmeye çalışacak veya daha büyük öneme sahip yararları, bunların yerine koyacak olmasıdır.

Bir eylem bir yönüyle yararlı olurken, öbür yönden zarar verdiğinde, zarar ve yarar arasında sıklıkla bir çakışma görülür. Bu yüzden insanların teslim olacağı ve otoritesi altında kendi yerlerini bulabilecekleri bir hukuka ihtiyaç vardır. İşte bu "evrensel" yararlıdır. İslam hukuku ayrıca her düzeydeki tüm yararların korunması çağrısı yapar; yarar ve zarar dünyasında büyük küçük hiçbir şeyi ihmal etmez. Bazı yararların "iptal edilmesi" insanoğlunun gerçek yararının korunması için gereklidir ve yalnızca sınırlı durumlar ve bireylere uygulanır. Şâtıbî çeşitli yarar tiplerini ve İslam hukukunda bunlarla ilgili anlaşmazlıkların çözümüne en iyi hukukî yaklaşımı tanımlamış ve analiz etmiştir.

Müslüman âlimler İslam hukukunun "temel maksatlar", "ihtiyaçlar" ve "güzelleştirici" maksatların korunması ve en önemli yararların dinin, insan hayatının, aklın ve neslin devamı ile maddî zenginliğin korunması olduğu konusunda birleşmektedir. Ayrıca "bu beş temel yararın korunmasına katkıda bulunan her şeyin yararlı olduğu ve bunların bozulmasına yol açan her şeyin bir zarar kaynağı olduğu, dolayısıyla bu zararın önlenmesinin de bir yarar olduğu" konusunda icmâ bulunmaktadır.

İnsan aklının belli bir eylemin iyi ve övgüye değer mi yoksa kötü ve kınanacak bir eylem mi olduğuna karar verip veremeyeceği evrensel bir sorudur. Yoksa bir eylemin iyiliği veya kötülüğü Şeriatın açık hükümlerine dayalı olarak mı belirlenecektir? Bu soru

skolastik teolojide fıkıh usulünde *el-tahsîn ve'l-takbîh* sorunu olarak bilinen soruya benzemektedir ve Şâtıbî bu soruya bakış açısında Eş'arî¹⁵ bakış açısından etkilenmiştir. Bu konuda şöyle diyordu: "Eğer kitabî ve aklî deliller fikhî meseleler konusunda karşılıklı görüş birliği içindeyse, kitabî delile aklî delil karşısında üstünlük verilmeli ve akla ancak kitabî delilin izin verdiği ölçüde değer verilmelidir". Eş'arî görüşüne uygun olarak, Şâtıbî "akıl bir şeyin iyi veya kötü olduğuna (veya zarar veya yarar kaynağı olup olmadığına) hükmedemez" demektedir.

Bu konudaki Eş'arî görüşüne zıt iki teori bulunmaktadır: Mu'tezile ve Matürîdî ekolleri. Mu'tezile'ye göre hayır ve şer (iyi ve kötü) akılla idrak edilebilen özelliklerdir ve bu yüzden fikhî bir hükme varılmadan bile eylemler veya eylemsizlikler yararlı veya zararlı olarak doğru biçimde tanımlanabilir. Mu'tezile ayrıca herhangi bir fikhî hüküm olmaksızın, akli başında, makul insanların yalnızca akılları nedeniyle Allah karşısında sorumlu olacaklarını savunacak kadar ileri gitmektedir. Fikhî hükümler ilâhî vahiyle teyit edilebileceği gibi, insan akıyla da doğrulanabilir. Mu'tezile teorisinin aksine, Eş'arî teorisi varlığını sürdürdü ve yayıldı.

Eş'arî ekolü şeylere ve eylemlere atfettiğimiz yarar ve zararın, ilâhî yasaların meyvesi olduğu; bu şeriat vahyedilmeden önce yarar ve zarar kavramının olmadığı görüşündedir. Kur'ân bize helal ettiği şeylerin iyi ve güzel, haram ettiği şeylerin ise kötü ve zararlı olduğunu bildirmektedir. İslam'ın erken döneminde, Kur'ân işitenlere adaleti anlattı ve onlara adaletli davranma emri verdi; akla aykırı olan pratikleri terk etmelerini istedi ve içinde yaşadıkları sahte hayatı kınadı.

"İyilik" ve "kötülüğün" eşya ve eylemlerin akılla idrak edilebilen doğal özellikleri olduğunu reddeden Eş'arîler, kendi aralarında ve Mu'tezile muhalifleriyle uzun süren, hararetli tartışmalar yaşadılar. Bu tartışmalar aklın Peygamberlere ve indirdikleri dine imanın yadsınamaz bir hakikat olduğunu kabule götürdüğünü ortaya koymaktadır. Akıl, İslam hukukunun insanoğlunun yararını en mükemmel şekilde koruduğu kanaatine götürmektedir. Yarar ve zarar kaynaklarının insan akıyla idrak edilebileceğinin kabulü, insan aklının bu realiteyi tam ve mükemmel biçimde id-

[15] Ebü'l-Hasan el-Eş'arî (ölümü H.324,M.935) tarafından kurulan bir kelâm ekolü (Ç.N.)

rak edebileceği anlamına gelmez. Aksine insan akılı bazı şeyleri idrak ederken, diğer şeyleri idrak edemez.

Şâtıbî, insan aklının yarar ve zarar kaynaklarını idrak etme yeteneğinin yetersizliğini sık sık dile getirmiş, doğru yoldan sapan insanların "affedildiği ve uyarıldığı ve Allah'ın onlara peygamberler gönderdiğini" belirtmiştir. İnsanın akılı ne kadar gelişmiş olursa olsun, pratik düzeyde kendi yararlarını korumak ve zarardan kaçınmak için güçlü dinî teşviklere ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu yüzden dinin korunması, İslam hukukunda en yüksek derecede önceliğe sahip yarardır.

Akıl belli alanlarda yararı değerlendirmek için kullanılabilir. Kur'ân ve Sünnetin yarara dayalı yorumu, İslam hukuku âlimlerinin büyük çoğunluğu arasında yerleşik bir uygulamadır. Akıl, metinde ulaşılmaması amaçlanan yararı belirlemede bir role sahiptir. Bu pratiğin örnekleri, İslam hukuku eserlerinde ve Kur'ân ve Sünnete ilişkin eserlerde bol bol yer almaktadır. Değişen yarar ve zarar kaynaklarını değerlendirerek neyin iyi neyin kötü olduğuna ve hangi uygun hukukî hükmün uygulanmasını gerektirdiğine ilişkin rasyonel bir değerlendirme gereklidir. Yarar ve zarar kaynakları arasında sürekli çakışma ve birbirine karışma, bitmek bilmeyen bir rekabet ve çatışmaya sonuç vermektedir. Şâtıbî, farklı insanların yararlarının çatıştığı bir dizi durumda bu öncelemenin büyük önemini vurgulayan bir yasa formüle etmiştir.

Bu "İslâmî hukuk politikası" temelde sınırsız yararların korunmasına dayanmaktadır. Sınırsız yararlar alanı, İslam ümmetinin genişleyen sınırları ve artan ihtiyaçlarıyla birlikte genişlemektedir. İslam hukuku âlimlerinin, İslam hukuku ve maksatlarının rehberliğinde, her bir yararı uygun yerine koyabildiklerini kanıtlaması gerekmektedir. İslam ümmetinin yararlarını korumanın doğru yolu budur.

Kur'ân Arapça olarak vahyedildiği için, İslam hukukunun yüksek maksatlarının da Arapça dili ışığında değerlendirilmesi gerekir. Şâtıbî'nin eserleri, İslâmî hukuk metinlerinin ardındaki maksatları anlamak için, Arapça dilinin sınırları ve kurallarına saygı gösterme ve uymanın önemini teyitleriyle doludur. Bu konuda şöyle demektedir: "Arap dili... Yasa Koyucu'nun yüksek maksatlarını tercüme etmektedir".

Şâtıbî, eylemler konusundaki çeşitli hukukî hüküm türlerini tartışma bağlamında, çeşitli hüküm türleri arasındaki ilişkiye ve tavsiye edilenle (mübah) zorunlu olan (vacip) arasında ve istenmeyen (mekruh) ile haram arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Temel maksatların beş temel yarara denk olduğunu düşünmektedir. Buna karşın ikincil maksatlar insan arzuları ve eğilimleriyle ilişkilidir ve ihtiyaçlar ve güzelleştirmeler düzeyindeki insan yararlarını kapsar.

Şâtıbî için tümevarım, İslam hukukunun maksatlarını belirlemenin en hayati ve güçlü araçlarından birisidir. Hukukun temellerinin kesinlikle karakterize edilmesi gerektiğini ilan etmiş ve bunun delilinin "tam bir kesinliğe sonuç veren tümevarım yoluyla okumada bulunabileceğini" ilan etmiştir. Zira İslam hukukunun evrensel esasları tek bir delile değil, bir çok delile dayanır. Şâtıbî, *el-Muvâfakât*'in giriş sayfalarında, tümevarımı İslam hukukunun maksatlarının keşfiyle ilişkilendirmiştir. Kur'ân ve Sünnetin maksatlarının tamamı, İslam hukukunun ve kurallarının izini, onları üreten kaynaklara kadar sürme kavramına yani ta'lîl kavramına dayanmaktadır. Ta'lîl süreci İslam hukukunun insanların yararlarının korunması bağlamında açıklanabileceği kanaatine dayanmaktadır.

Şâtıbî, bu iki kanaatini destekleyici delil arayışını, Kur'ân ve Sünnetin tümevarım yoluyla okunmasıyla başlatmıştır. Şâtıbî'nin çıkardığı delil başından sonuna kadar bir tümevarım sürecine dayanıyordu. Tümevarımın İslam hukukunun maksatlarını teyit etmenin en kritik yolu olduğunu, çünkü Yasa Koyucu'nun niyetinin temel evrensel yararları korumak olduğunu ortaya koydu. Bu delilin "hem evrensel hem de özgün kurallarıyla temel metinlerin incelenmesini içeren İslam hukukuna yönelik tümevarım okuması yoluyla bulunabileceğini" ve "...tümevarım okumasının... genelle, İslam hukukunun batınî ruhuna baktığını, yalnızca haricî ayrıntıları veya özgün yönlerine bakmadığını" yazıyordu.

Şâtıbî'ye göre, tümevarım İslam hukukunun maksatlarını kesinleştirmenin en kritik yoludur. Tümevarım süreciyle keşfedilebilen maksatlar, İslam hukukunun ana, evrensel maksatlarıdır ve Şâtıbî'nin tartışmalarının büyük çoğunluğu, bunlar etrafında dönmektedir. Tümevarım Şâtıbî'nin İslam hukukunun evrensel esaslarına yani genel maksatlarına ilişkin olarak ulaştığı sonuçların büyük çoğunluğunda rol oynamaktadır.

Şâtıbî'nin Teorisinin Genel Değerlendirmesi

Şâtıbî hukukun temel esaslarına, İslam hukukunun maksatları araştırmasına, Maksatlar Teorisi'nin inşası ve açıklamasına önemli orijinal katkılar yapmıştır. Seleflerinin çalışmalarından yararlanmış, onların keşifleri ve vardıkları sonuçlar üzerine çalışmalarını bina etmiştir. İnsanoğlunun yararlarının "temeller", "ihtiyaçlar" ve "güzelleştiriciler" olarak üç kategoriye ayırmada ve ayrıca temelleri beş kategori ile sınırlamada usul âlimlerinden yararlanmıştır. Şâtıbî Cüveynî, Gazâlî ve Malikî mezhebinin dinî metinlerin insan yararı, istislâh, yarara dayalı istihsân ve yarara dayalı yorumunu benimsemiştir. Bu mezhep Yasa Koyucu'nun maksatlarını ortaya çıkarmaya ve onlar üzerine öğretilerini bina etmeye en çok kendisini adayan ekoldür.

Şâtıbî İslam hukukunun maksatlarını vurgulayarak, görünür, tanınır bir kavram haline gelmesini, artık göz ardı edilemeyecek, unutulamayacak, küçümsenmeyecek olmalarını sağladı. İslam hukukunun yüksek maksatlarına çok geniş yer ayrılmasını başlattı. İslam hukukunun maksatları teması onun eserlerinin büyük bir kısmında yer almaktadır. Böylece İslam hukukunun maksatlarının fıkıh alanındaki içtihatlar alanına dâhil edilmesini teşvik etmiştir.

Şâtıbî'nin insanî maksatlara verdiği dikkat, teorisine damgasını veren ilham ve yaratıcılığının bir başka yönünü açığa çıkarmaktadır. Yasa Koyucu'nun maksatlarına gösterdiği ilgi, onun insanî maksatlar tartışmasını sonuçlandırmaya yöneltti. İlâhî ve insanî maksatları birbiriyle ilişkilendirme ve bütünleştirmede, ayrıca insanî maksatları Yasa Koyucu'nun maksatlarına dayalı olarak ele almada benzersiz bir orijinallik sergiledi.

Şâtıbî'nin Yasa Koyucu'nun yüksek maksatlarının nasıl anlaşılacağına ilişkin analizi, fıkıh usulü alanına tamamen yeni bir katkıdır. Yazar insanî maksatlara, Yasa Koyucu'nun yüksek maksatlarına

ve Yasa Koyucu'nun maksatlarının nasıl anlaşılacağına ilişkin kapsamlı kuralları derledi ve hassas bir şekilde formüle etti. Şâtıbî ayrıca bizim İslam hukuku ve içtihadın bu hukuk hükümlerine nasıl uygulanacağına ilişkin anlayışımızı etkilediği gibi, bu hukukun rehberliğini idrak etme ve maksatlarına uygun yaşama yeteneğimizi de yönlendirmiştir.

Şâtıbî İslam hukuku alanında tanınmış bir otorite, İslam hukukunun maksatları ve hedeflerine giden yolda bir kilometre taşı ve bu hukukun hikmetli maksatları ve sırlarına götüren bir rehber haline gelmiştir. Bu önemli şahsiyet İslam hukukunun maksatlarının rolü ve statüsünü, içtihad uygulaması açısından yükseltmiştir.

Sonuç

İslam Hukukunun Maksatlarına İlişkin İleri Araştırmalar için Yeni Ufuklar

Burada ele alınan temel konulardan bazıları, daha fazla araştırmayı gerektirmektedir. Bu eserin ilim aşkıyla dolu olanların, hukuk ve temelleri alanlarında yazılmış eserlerdeki boşlukları doldurmaları ve böylece bu konulara ilişkin olarak bize daha fazla bilgi sağlamaları için ilham kaynağı olması umulmaktadır. İslam hukukunun yüksek maksatlarının nasıl kesinleştirileceği sorusunu sorup, cevabını araştırmalıyız. İslam hukukunun hükümleri ve onlardan türetilen hükümlerin temellerine kadar uzanan daha fazla tümevarım okumaları yaparak, İslam hukukunun maksatları listesini genişletmeliyiz. İslam hukukunun “temellerinin” halen bilinen beş kategori ile sınırlanması gerekip gerekmediği konusunu yeniden düşünmeliyiz. “Maksatlara dayalı içtihad” için kıstaslar oluşturmak üzere çalışmalı ve İslam hukukunda Şeriatın yüksek maksatlarına yönelik genel bir araştırma yapmalıyız.

Yazar

Ahmed Reysuni, Fas'ın Rabat kentinde bulunan Muhammed el-Hamis Üniversitesi'nde İslâmî araştırmalar alanında doktora yapmıştır. Adalet Bakanlığında alışmıştır. *El-Tecdid* gazetesi editörü ve Fas Ulema Cemiyeti üyesidir. Profesör Reysuni İslam hukukunun maksatları konusunda Arapça dilinde bir dizi kitap ve makale yazmıştır. Bunlardan bazıları başka dillere tercüme edilmiştir. Halen Muhammed el-Hamis Üniversitesi, Sanat ve İnsanî Bilimler Koleji'nde Fıkıh Usulü ve İslam hukukunun maksatları dersleri vermektedir.

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinler; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

İslam âlimleri, Asr-ı Saadet devrinin sona ermesiyle birlikte İslam esasları ve öğretileri ile Müslümanların günlük hayatındaki realiteler ve uygulamalar arasında bir uçurumun oluşmaya başladığını gördüler. Âlimlerin İslam'ın maksatlarını, fikhî hükümlerin ardındaki nedenleri, Şeriatın yani İslam hukukunun temelinde yatan niyetleri ve maksatları araştırması, Müslümanlarla Kur'ân arasındaki yakın teması yeniden kurmak için başvurdukları en önemli araçlar oldu.

Bu kitap, çeşitli yönleriyle İslam hukukun maksatlarının kapsamlı bir teorisini ortaya koyan ve aynı zamanda maksatlara dayalı fıkıhın atası olan İmam Ebû İshak eş-Şâtîbî'nin öncülük ettiği maksatlara dayalı düşünce araştırmaları alanında öncü bir katkı niteliğindedir.

DR. TAHA C. ALVANI, İslami ve Sosyal Bilimler Lisans Okulu Müdürü (ABD)

Reysuni, Şâtîbî'nin tümevarım metoduna ışık tutmakta, bu metodun hem değerini hem de önemini ortaya koymaktadır. Kur'ân ve Sünneti anlamaya yönelik güçlü yaklaşımlar, özellikle yazarın ta'lil, yani İslam hukuku ve hükümlerinin altında yatan nedenlerin belirlenmesi pratiğini tartışmasıyla, teşvik edilmektedir.

PROF. ZEKİ BEDEVÎ ESKİ İSLAM KOLEJİ DEKANI

Bu eser, uzmanlara yardım etme ve ilgi duyan genel okuyucu bilgilendirme açısından, Şâtîbî'nin fikirlerinin ulaşılabilir bir dilde sunulduğu mükemmel bir araştırmadır. Yazarı saygın bir akademisyendir ve bu eser İngiliz dilinde İslam hukuku literatürüne değerli bir katkı niteliğindedir.

